

УДК 378.6:656.2.071.1:005.3(043.3/5)

Р. В. СУЩЕНКО

кандидат наук з державного управління, доцент
Запорізький національний технічний університет

ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ ДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто фактори педагогічного впливу на формування у вищих технічних навчальних закладах управлінської культури майбутніх інженерів залізничного транспорту та особливості внутрішньовузівської підготовки викладачів до реалізації цього завдання.

Ключові слова: управлінська культура, викладач, інженер залізничного транспорту, професійна підготовка, формування.

Спектр педагогічних послуг вищих технічних закладів із професійної підготовки інженерів, що надаються в умовах ринкової економіки, весь час змінюється.

Технологічна революція, що триває, вимоги ринку праці до інженерних кадрів, сучасний соціокультурний контекст вищої освіти, посилення її ролі як першоджерела морально-ціннісної світоглядної функції вимагають реформації професійної підготовки викладацьких кадрів.

Базовим компонентом підвищення якості й конкурентоспроможності професійної підготовки викладачів залізничних вишівпов'язана з діяльністю інженера залізничного транспорту на міжнародному рівні, парадигмою якої стала його культурологічна парадигма, орієнтація фахівця на безперервну самоосвіту й саморозвиток професіоналізму та культури, зокрема їхньої органічної складової – управлінської культури. Інтеграція України до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) вимагає приведення відповідно з його вимогами змісту української професійної освіти на культурологічній основі.

Це передбачає, що небезпідставно можна прогнозувати: специфіка професійної підготовки фахівців залізничної галузі, її еліти – інженерів залізничного транспорту щонайголовніше зумовлює необхідність дослідження шляхів прискорення підготовки до успішної реалізації цієї мети самих її організаторів – викладачів залізничних ВНЗ.

Утім, існуюча традиційна модель, що склалася в індустріальну епоху, справедливо визначається ученими як модель “разової освіти” внаслідок притаманних їй рис масовості, деіндивідуалізації, орієнтації на потреби сьогодення.

Вказані обставини викликають необхідність звернення до психолого-педагогічних підходів, освітніх технологій і змісту професійної підготовки сучасного фахівця, які пропонують відомі наукові дослідники Н. Дем'яненко, В. Жураковський, І. Зязюн, Г. Ложкін, В. Луговий, В. Моляко,

Г. Півняк, Н. Побірченко, Н. Пов'якель, О. Романовський, В. Семиченко, І. Соколова, Ю. Суховершина, Ю. Татур, Л. Товажнянський, Н. Чепелева, Т. Шандрук, Т. Шубніцина та ін.

Мета статті – висвітлити психолого-педагогічні фактори, що впливають на процес формування управлінської культури майбутнього інженера залізничного транспорту як органічної складової його професіоналізму й на підготовку викладача.

Відомий в Україні та за її межами академік, доктор технічних наук, ректор одного з найпотужніших технічних університетів України Г. Півняк сенс розвитку вищої технічної освіти вбачає в безперервності розвитку культурного простору від тих, хто ці знання передає.

На його переконання, обмеження інженерної освіти тільки науково-професійними знаннями, нехай і найвищої якості, несе в собі небезпеку втрати спадкоємності в науці. Наука, що втрачає людину, виключає з наукового простору морально-етичні, комунікативні, аксіологічні та психологічні аспекти, не має перспектив до подальшого існування. Педагог, який виступає посередником між людиною та технікою, між живим і неживим, між теоретичним і екзистенційним, несе відповідальність за якість не тільки інтелектуальної, а й загальнокультурної підготовки [4, с. 117].

На думку академіка, процес реформації вищих технічних закладів полягає в актуалізації педагогічної освіти у вищій технічній школі.

Професійна діяльність інженера залізничного транспорту пов'язана з багатоаспектною природою професійно-управлінської культури, особистісних якостей і характеристик. Вона пов'язана з управлінням виробничими процесами, експлуатацією залізничного транспорту, забезпеченням безпеки багатьох людей і вантажів, якістю роботи транспортних засобів, бездоганною дисципліною, графіком роботи, що вимагає безпомилкової громадянської позиції, віддачі й соціально-моральної активності, психологічної напруги та ризику, особливості знань, професійної пам'яті, пов'язаною з величезною кількістю нової інформації, комфортністю створених виробничих ділових стосунків.

На думку чл-кор. НАН України, ректора Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, доктора технічних наук Є. Крижанівського, сучасна якісна інженерна освіта має забезпечити майбутньому інженеру можливість застосування на робочому місці і наукові знання, і знання інженерії, і базові технології, і виявити готовність до взаємодії з людьми, вміння керувати й бути підлеглим, знаходити нестандартні управлінські рішення в проблемних ситуаціях безпосередньо після закінчення навчання в університеті [1, с. 58].

Таким чином, від щохвилинного виявлення інженером залізничного транспорту професіоналізму, управлінської культури залежить успішна життєдіяльність усього інженерного середовища, його самого, усієї залізничної галузі.

Управлінська культура фахівця визнана в умовах ринку важливим чинником активного творчого виявлення професіоналізму, що потребує від ви-

кладача набуття метою її формування додаткових педагогічних знань, умінь і компетентностей, глибокого володіння галузевими особливостями майбутньої фахової діяльності інженера тановимипрофесійними якостями фахівця.

З цим пов'язана необхідність з перших днів перебування студента у ВНЗ цілісно й організовано формувати у майбутнього інженера управлінську культуру поза межами навчальних планів і програм, без розроблених науково-методичних розробок і рекомендацій з метою отримання статусу й визнання основоположних європейських принципів реальної інтеграції інженерних кадрів та інтернаціональних вимог у міжнародному середовищі.

Термін "управлінська культура" характеризує інтегровані характеристики якості підготовки випускника, категорії результату вищої освіти. Тобто, формування управлінської культури виступає як новий тип цілепокладання, що зумовлює необхідність переходу сучасного викладача від переважно академічних форм роботи й норм оцінювання до оцінювання професійної та соціальної підготовленості випускників залізничних ВНЗ.

Наявність у студента управлінської культури передбачає його готовність бути натхненником створення інноваційних інженерних продуктів у своїй професії (нові творчі задуми, управлінські рішення, технології тощо). Він набуває здатності брати на себе відповідальність за прийняте управлінське рішення, визначати інженерні цілі, виходячи з тих ціннісних настанов, що є у нього постійно змінюваному соціумі.

Сучасний ринок праці потребує інженера, здатного до саморозвитку, який володіє спектром мобільних професійно-кваліфікаційних управлінських характеристик, творчих, соціально-гуманітарних особистісних компетенцій і якостей, що дають можливість домагатися результатів, адекватних вимогам науково-технічного прогресу й сучасних соціокультурних норм.

Важливою сутнісною характеристикою, показником рівня забезпечення цього складного й багатоаспектного системного процесу відповідно до вимог конкретної ситуації є вищий навчальний заклад. Ключовою по-статтю формування управлінської культури майбутніх інженерів, їхньої професійної підготовки є викладач, якому для цього необхідна спеціальна науково-методична підготовка, психолого-педагогічна майстерність. Тому розпочинати цей процес слід з тих, хто навчає, адже цілеспрямований вплив на розвиток управлінської культури студентів можна здійснити тільки через професійну готовність викладачів, які сьогодні, на жаль, самі не мають змоги знайти дієві способи розвитку управлінської культури, шляхи досягнення нової якості вузівського педагогічного процесу з метою підготовки інженерів міжнародного рівня на основі ідеї самоцінності особистості майбутнього інженера й особистісно-орієнтованих підходів, встановлення зворотного зв'язку залізничного ВНЗ з ринком праці, конкретизації навчальних і професійних цілей, активізації й технологізації навчального процесу.

Викладачі технічних вишів, в основі своїй не мають на сьогодні навіть елементарної базової психолого-педагогічної освіти, щоб грамотно здійснювати реформаційні процеси.

Як носії прогресивних знань, методології, інженерної педагогіки, надбань педагогіки вищої школи, методики викладання в умовах глобальних викликів сучасності, викладачівимушені стихійно адаптуватися до соціально-економічних умов, що змінюються, до останніх наукових досягнень у залізничній інженерії та ще й в умовах спрямуваннявузівського педагогічного процесу на:

- гуманізацію професійної освіти;
- оновлення парадигмальних основ розвитку залізничної галузі, приєднання до загальноосвітнянських культурологічних європейських цінностей;
- зближення навчальної діяльності майбутнього інженера з професійною діяльністю;
- активізацію внутрішніх резервів на основі виявлення індивідуальних особливостей;
- посилення ролі творчої індивідуальності викладача технічного ВНЗ.

Звідси – один з найважливіших чинників впливу на формування управлінської культури майбутнього інженера залізничного транспорту в процесі його професійної підготовки, а саме – *готовність* викладача вищого навчального закладу до успішного цілеспрямованого розвитку соціокультурного досвіду студентів, що цілісно виявляється в їхній управлінській культурі, яка формується в складній структурі соціальних, педагогічних, освітньо-культурних та особистісно-творчих моральних взаємодій і взаємозв'язків, до яких має залучатись майбутній інженер з метою особистісного професійного самоствердження на основі прогресивних ціннісних аксіологічно-мотиваційних життєвих стратегій.

Сучасні дослідники приходять до висновку про те, що вагомі й швидкі успіхи в цьому досягаються там, де викладачі опановують нові педагогічні технології високоякісної професійної освіти, спираючись на які, вони мають змогу успішно готувати студентів до продуктивної інженерної праці, гарантуючи й програмуючи якісні психолого-педагогічні нововведення в професійну освіту.

Втім, у більшості випадків український викладач вищої школи, на жаль, сам не має можливості якісно виконувати таке складне соціальне замовлення, нести повну відповідальність за якісну професійну підготовку кваліфікованого майбутнього інженера в умовах, коли в державі не існує навіть нормативно-правової основи, згідно з якою кожен викладач вищої технічної школи мав можливість мати обов'язкову професійну освіту. Тільки в останні роки з цією метою на базі деяких ВНЗ відкрито для цього магістратуру, мета якої – надати можливість майбутнім і діючим викладачам отримати необхідні базові знання з педагогіки вищої школи та здобути кваліфікацію “викладач університетів та вищих навчальних закладів”, принципово змінивши існуючий статус, відкрити шлях до здобуття дійсного викладацького професіоналізму.

Наші тривалі спостереження і власна педагогічна практика роботи в технічному ВНЗ (кафедра транспортних технологій), науково-дослідна ді-

яльність у цьому напрямі довели: не слід чекати організаційного реформування вищої освіти на державному рівні, здійснювати на основі останніх наукових досягнень професійної педагогіки навчання викладачів безпосередньо у вищих технічних закладах, виявляючи викладачів-майстрів, засновуючи “банки” (фонду інноваційних форм і методів професійної підготовки інженерів), презентуючи їх, надаючи публічного визнання кращим викладачам вищої школи.

Такий процес внутрішньовузівської підготовки викладачів залізничних ВНЗ до формування у майбутніх інженерів управлінської культури організовано нами з метою підвищення якості психолого-педагогічної компетентності викладачів, рівня сформованості їхньої професійної ідентичності, навчання викладачів найголовнішому, а саме – вмінню засобами викладання свого предмета формувати у студентів управлінську культуру.

Для досягнення цієї мети, відповідно до гіпотези й експериментальної програми, нами організовано для викладачів спеціальний постійно діючий теоретико-педагогічний семінар “*Управлінська культура – складова професіоналізму інженера залізничного транспорту*”.

Вихідними даними для організації і проведення формувального етапу експерименту, були результати проведеного констатувального дослідження, яке здійснювалось для виявлення у студентів та викладачів наявності знань і уявлень про управлінську культуру, необхідність її формування, факторів впливу на управлінську культуру.

На етапі формувального етапу експерименту в дослідженні брали участь більше тисячі студентів, 127 викладачів різних спеціальностей.

Загальна мета, яка покладена нами в основу теоретико-педагогічного семінару: збагачення викладачів необхідними педагогічними й психологічними знаннями про управлінську культуру інженера та її формування, підвищення професійної компетентності, розвиток професійного мислення, творчості, мовлення й природних здібностей; засвоєння нових концептуальних підходів до професійних цінностей, до управлінської культури інженера як складової його професіоналізму, підвищення загального рівня особистісної управлінської культури; надання викладачам можливості реалізувати набуті на семінарі відповідні знання, уміння й навички безпосередньо у процесі викладання своїх дисциплін в умовах формувального експерименту, озброєння педагогів навичками й уміннями успішного самовиявлення управлінської культури під час навчального спілкування.

У меті науково-методичного семінару відображено цілісність процесу формування управлінської культури й визначено педагогічні принципи, на яких він здійснювався:

- принцип добровільної участі в ньому;
- принцип духовної взаємодії, психологічного комфорту й інтелектуальної співтворчості;
- принцип вільного, активного, професійно-творчого самовиявлення управлінської культури в процесі професійного діалогу.

Семінар відбувався у ході формувального експерименту як відхід від традиційних форм післядипломного навчання викладачів за рахунок широкого застосування діалогічних та інформаційних форм і методів викладання на їхнє замовлення.

Духовна взаємодія та інтелектуальна співтворчість викладачів сприяла перетворенню конструктивного професійного спілкування у продуктивне набуття нових культурологічних навичок і знань, передачі їх майбутнім інженерам залізничного транспорту, під час якого відбувається колективний пошук вирішення проблеми формування у студентів професійної й управлінської культури. Характерним для реалізації принципу духовної взаємодії рівноправних стає прагнення компромісу для взаємоприйняттого розв'язання управлінських проблем.

Принцип професійно-творчої активності реалізується на формувальному етапі експерименту через пробудження ініціативності та самостійності, наявності та використанні цікавої власної точки зору і власних ідей, спрямування учасників семінару на створення психологічних новоутворень і пропозицій викладачів, захоплюючих і значущих у професійному зростанні, у вирішенні проблемних питань, пов'язаних з формуванням управлінської культури, де важливе значення має творчий доробок усіх суб'єктів семінару.

Дотримання цього принципу відбувалося під впливом використання відомої в Україні “педагогічної теорії успіху” О. Романовського, який це багатомірне поняття розглядає як:

- по-перше, це те, чого люди домагаються лише завдяки своєму власному, тільки їм властивому потенціалу, своїй активності;
- по-друге, це рух на шляху до поставленої перед собою мети, результат роботи наших переконань, цінностей, здібностей і звичок, які лежать в основі цього руху;
- по-третє, успіх, пов'язаний із розкриттям потенціалу людини в процесі її розвитку й саморозвитку. Цей процес вимагає від індивіда продуктивної активності, що виражається в постійному коригуванні своїх дій, поведінки, вчинків, що, у свою чергу, передбачає наявність самосвідомості й самооцінки, самоконтролю й відповідальності;
- по-четверте, це оволодіння майстерністю людських взаємин [2, с. 8–9].

Розглянуті педагогічні принципи уособлюють гуманістичний підхід до організації теоретико-педагогічного семінару для викладачів, а саме становлення рівноправних партнерських суб'єкт-суб'єктних відносин між усіма його учасниками, формування й розвиток їх культурологічних здібностей на основі особистісно зорієнтованого підходу до кожного з них, пробудження й розвиток у них почуття власної гідності й абсолютного визнання особистісної цінності викладача – головна умова формувального успіху цього семінару.

На основі вищевказаних педагогічних підходів реалізацію поставлених цілей і завдань було закладено у змісті й назвах тематики теоретико-педагогічного семінару, його розділах. Назвемо деякі з них.

Постійно діючий теоретико-методичний семінар для викладачів “Управлінська культура – складова професіоналізму інженера залізничного транспорту” проводився у формі тематичних студій.

Тематика студій:

Перший етап

1. Викладач – творець нового етико-професійного й науково-інтелектуального середовища ВНЗ.
2. Фактори впливу на професіоналізм інженера залізничного транспорту.
3. З досвіду обдарованих викладачів університету.
4. Запитання для роздумів і дискусій.

Другий етап

1. Теорія і практика особистісно-професійного розвитку управлінської культури інженера та її формування.
2. Колективне обговорення портрета європейського інженера залізничного транспорту зі сформованою управлінською культурою.
3. Питання для роздумів і дискусій.

Третій етап

1. Особистісно орієнтоване формування у майбутніх інженерів управлінської культури засобами власного викладання.
2. Нетрадиційні методи формування управлінської культури майбутнього інженера залізничного транспорту, їх презентація.
3. Питання для роздумів і дискусій.

Четвертий етап

1. Професійна дискусія на тему “Як впливає особистісний професіоналізм і характер викладача на ефективність формування у студентів управлінської культури?”
2. Обговорення підсумків роботи теоретико-методичного семінару та затвердження його плану на наступний рік з урахуванням пропозицій викладачів.

З метою створення технології формування управлінської культури у майбутніх інженерів залізничного транспорту керувалися теоретико-методичними засадами й педагогічними технологіями, розробленими Ю. Бабанським, В. Беспальком, І. Бехом, С. Гончаренком, І. Зязюном, О. Ігнатюк, М. Кларіним, Н. Кузьміною, В. Лозовою, Н. Нікандровим, Н. Ничкало, І. Підласим, О. Пехотою, О. Пономарьовим, О. Романовським, В. Сластьоніним, Н. Тализіною, Т. Шандрук, Є. Шияновим та ін.

Загальна технологія формування управлінської культури включала:

- залучення студентів до проектування та реалізації різноманітних управлінських ситуацій в інженерній діяльності;
- широке використання діалогічних методів навчання у педагогічному процесі;
- запровадження нових дисциплін за вибором вищого навчального закладу та за вибором студентів (“Культура управлінського рішення”, “Культура

тура ведення ділових переговорів та спілкування”, “Культура організації інженерної праці”, “Культура сучасного інформаційного простору”);

- впровадження спецкурсу “Управлінська культура інженера” для магістрантів, викладачів та аспірантів;
- проведення зі студентами й викладачами тренінгів з розвитку навичок та умінь виявлення управлінської культури;
- організація позааудиторної та виховної роботи у формі заходів культурологічного спрямування (диспути, дискусії, “круглі столи”, ділові вітальні, зустрічі з цікавими людьми, вікторини, інтерв’ю, тощо);
- педагогічне консультування з питань самоформування управлінської культури.

Реалізація авторської концепції формування управлінської культури відбувалась у природних умовах:

- у навчальному процесі (активне й свідоме використання методів культурологічного спрямування);
- у позанавчальній діяльності викладачів і студентів (проведенні цілої низки спеціально спрямованих культурологічних заходів і форм);
- у науково-дослідній роботі студентів (інтерв’ю, бесіди, моделювання, проектна робота);
- під час навчально-виробничої практики;
- у процесі навчального та навчально-виробничого стажування за кордоном у спілкуванні з представниками зарубіжних залізничних ВНЗ, державних установ, підприємств різної форми власності, фермерських господарств тощо.

Як уже зазначалося, процес формування управлінської культури студентів залізничних ВНЗ передбачав необхідність розроблення відповідного цілісного професійного портрета інженера залізничного транспорту, у якого сформована управлінська культура. Кінцевим продуктом його впровадження мав стати не лише фахівець, який уміє швидкоприсотосовуватися до будь-яких змін, здатний працювати більш ніж в одній професійній позиції, спроможний екстраполювати ідеї із однієї сфери в іншу (цього було достатньо для умов неklasичної моделі), а й нести відповідальність за свої дії [3, с. 372].

Для розробки такого портрета й забезпечення успішного його використання необхідно визначити й уточнити всі інші фактори педагогічного впливу на формування управлінської культури у процесі професійної підготовки, що, за нашою гіпотезою, є нашим подальшим дослідним завданням.

Таким чином, важливими науково обґрунтованими факторами впливу на формування у майбутніх інженерів залізничного транспорту управлінської культури є:

- визнання управлінської культури інженера залізничного транспорту компонентною складовою його професіоналізму;
- наявність науково обґрунтованої моделі особистості зі сформованою управлінською культурою;
- готовність викладача залізничного вищого навчального закладу до формування управлінської культури майбутнього інженера.

Список використаної літератури

1. Карпаш М. Вища інженерна освіта в умовах сталого розвитку суспільства / М. Карпаш, Є. Крижанівський, О. Карпаш // Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 55–60.
2. Романовский А. Г. Философия достижения успеха : учеб. пособ. / А. Г. Романовский, В. Е. Михайличенко. – Харьков : Изд-во НТУ “ХПИ”, 2003. – 695 с.
3. Саух П. Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас : монографія / П. Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.
4. Шабанова Юлія. Інженерна педагогіка в Національному гірничому університеті: світовий виклик сучасній вищій освіті / Юлія Шабанова // Вища школа. – 2012. – № 10. – С. 117–120.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2015.

Сущенко Р. В. Педагогическая подготовка преподавателей к формированию у будущих инженеров железнодорожного транспорта управленческой культуры

В статье на основании авторских исследований научно обоснован концептуальный подход к педагогическим факторам, действенно влияющих на формирование управленческой культуры будущего инженера железнодорожного транспорта в процессе профессиональной подготовки.

Дано определение управленческой культуры, представлена программа постоянно действующего теоретико-педагогического семинара, формы его проведения в виде профессиональных студий, построенных на основе личностного подхода, духовного взаимодействия и психологического комфорта.

Ключевые слова: управленческая культура, преподаватель, инженер железнодорожного транспорта, профессиональная подготовка, формирование.

Sushchenko R. Pedagogical Preparation of Teachers for the Formation of future Engineers of Railway Transport Management Culture

In the article on the basis of scientifically based research copyright a conceptual approach to educational factors influencing the formation of effective management culture of the future engineer of railway transport in the process of training. The definition of administrative culture, presents a program of permanent theoretical and pedagogical seminar of its form as a professional studios that are based on the personal approach, the interaction of spiritual and psychological comfort.

The implementation of the concept of a management culture was carried out in natural conditions, namely in the educational process in the conditions of active and personal awareness of the need and importance of management culture; in extracurricular activities of teachers and students (at the time of numerous specially selected forms and modern methods); while the research activities of students (interviews, discussions, modeling, design, and others.); during internships and field study (sometimes abroad in professional dialogue, during meetings with employers, researchers and managers).

Thus, important scientifically based factors influence the formation of future engineers of railway transport management culture is: recognition of administrative culture of Transportation of antibacterial component of his professionalism: the availability of scientifically based personality model with established management culture; teacher readiness Railway institution of higher education to the formation of administrative culture of the future engineer.

Key words: managerial culture, a teacher, an engineer of railway transport, training, formation.